

Mámo, až vyrostu, stanu se tátou

Finská autorka Pirkko Saisiová se narodila až po druhé světové válce, ale právě tento konflikt byl určující pro celou její rodinu, jak se **v autobiografické knize Nejmenší společný násobek** dozvídáme. Její rodiče však paradoxně patří k „rudým“, kteří vzhlížejí k Sovětskému svazu. A jejich jedináček by zas raději chtěl být klukem.

ONDŘEJ
HORÁK

literární kritik

Nastal čas na nostalgické vzpomínání, na idylu: „Rychle zavřu oči a snažím se dýchat rovnoměrně. Babička se co nevidět zeptá, jestli spím. Ale já jsem fikaná a neodpovím. Jenže babička je ještě fikanější: „Jsi vzhůru?“ „Ne,“ odpovím a rázem zrudnu, dřív než se babička stačí zasmát.“

Ovšem přijde chvíle, kdy si i dítě uvědomí, že nezpochybnitelné autority nejsou úplně bezchybné: „Udělal jsem životní chybu, že jsem uvěřila babičce a stala se hodnou holkou.“ „Proto se raději zas honem vraťme do světa dospělých, do světa problémů, bolesti a umírání: „Když se probudím, vzpomenu si, že táta umřel. Rozhodnu se napsat tuhle knihu.“

Ta kniha se jmenuje *Nejmenší společný násobek* (1998) a finská autorka Pirkko Saisiová (1949) se v ní vrací ke dnům, kdy to s jejím ovdovělým otcem začalo jít z kopce. Bylo to zrovna ve chvíli, kdy se vrátila z pracovní cesty do Koreje a měla horečku. Otcí nejdřív zemřela manželka, dále umírají kamarádi a auto mění nuceně za hůl: „Teď už mi teda nic nezbylo.“ A tak ani vypravěčka není uchráněna toho, aby zažila, co v souvislosti se starými rodiči prodělá každý druhý: „Táta leží ve spodním prádle na podlaze a svírá odpadní hadici od pračky, až mu konečky prstů zbělely.“

Vylepšila jsem ji

Nejmenší společný násobek je prvním dílem *Helsinské trilogie*, kterou by měl vydat Host postupně kompletní. A brněnské nakladatelství se chystá publikovat z díla finské tvůrkyně i další počín, rozsáhlý román *Trýzeň*. Jenom škoda že *Nejmenší společný násobek* neobsahuje doslov, v němž bychom se mohli o finské spisovatelce, dramatičce, režisérce a herečce dozvědět něco víc.

Srdce na chvíli zajásá, když najde alespoň na webu nakladatelství článek překladatele *Trýzně* Michala Švece, nicméně brzy zjistí, že jeho informační hodnota je bohužel pramalá. Nedočteme se tam totiž ani něco tak základního, jako je to, jak se jmenují další díly *Helsinské trilogie*. Budeme se muset spokojit s vypravěčkou *Nejmenšího společného násobku* a budeme muset brát tuto knihu jako samostatnou, uzavřenou jednotku.

Hned v úvodu čteme, jak se Pirkko Saisiová stala spisovatelkou: „V duchu jsem napsala větu: Nechtělo se jí vstávat. Upravila jsem ji: Ještě se jí nechtělo vstávat. Přidala jsem k ní druhou: Byla moc unavená na to, aby šla do školy. Vylepšila jsem ji: Byla moc, hrozně moc unavená na to, aby šla do školy.“

Nejmenší společný násobek k nám přichází s poměrně značným zpožděním, avšak jako součást probíhající módní vlny. Literární módy lze totiž rozeznat taktéž v současném mumraji. Poměrně dlouhá byla ta týkající se severských detektivek, ostatně díky ní se velmi vzmohl právě brněnský Host. Skandinávské krimi příběhy měly dokonce tak velký ozvuk, že severská detektivka – z Krušnohoří – se stala módou i v českém prostředí, především v žánru televizního seriálu. Kdo se o tom chce dozvědět víc, měl by si přečíst *Vytěženej kraj* (2019) Veroniky Bendové.

Dalším velkým zčeřením byl úspěch *Geniální přítelkyně* Eleny Ferrante. Tetralogii tajemné italské literátky se od té doby snažila napodobit leckterá literátka a dodnes je patrná snaha přijít s „něčím jako *Geniální přítelkyně*“. Výrazná pak byla vlna plochým, či dokonce

upachtěným stylem vyprávěných příběhů z 20. století od lokálních autorek rovněž ze stáje brněnského Hostu. Dokonce z toho, že se hojně prodávají, mnozí recenzenti odvozovali fakt, že jde o kvalitní literaturu, což na čas vytvořilo atmosféru, v níž neznělo divně, že by takové knihy měly být oceňovány třeba i Státní cenou za literaturu. Tato pomýlená hysterie je snad již za námi.

Za pozornost jistě stojí, že vše, co zde bylo vyjmenováno, funguje na principu rojnice. Jakmile se zjistí, že cosi zaznamenalo čtenářský zájem, hned „něco jako“ začnou psát a vydávat další. Někdy to vyzní do prázdna – když dva dělají totéž, není to totéž. Ale jindy stádnost naopak slaví úspěch. A teď tu máme pro změnu módu autofikce. Proto se tyto knihy překládají a taky vznikají české napodobeniny jako *Rozložitš pamět* Marka Torčíka, abychom si opět potvrdili, že vše k nám přichází se zpožděním a je napodobováno.

Perly v houštině

Vágnost pojmu autofikce – ve zkratce pravda s ručením omezeným – dává možnost nacytat do módního čeřenu mnohé starší počiny. Proto Host publikoval knihy francouzské nobelistky Annie Ernauxové či tři autobiografické texty Tove Ditlevsenové z konce šedesátých a sedmdesátých let, které dostaly souborný název *Kodaňská trilogie* až zpětně. Stejně to bylo v případě *Helsinské trilogie*. Svou roli zde hraje nejen možnost přiřadit tyto „zkameněliny“ k autofikčnímu trendu. U Annie Ernauxové a Tove Ditlevsenové je to dále fakt, že jejich hrdinky jsou oběti muži ovládaného světa, jak se to dnes formuluje. V případě Pirkko Saisiové je tu pro změnu následující konkurenční výhoda: „Až vyrostu, stanu se tátou.“ Všude tak je přítomen takzvaný společenský přesah.

Když je řeč o autofikci, samozřejmě každého jen trochu literárně vzdělaného člověka musí napadnout, že by se k ní dalo přiřadit i dílo Jakuba Demla či Ludvíka Vaculíka. Když vezmeme, že onen progresivní přesah knihy Pirkko Saisiové má dnes spočívat v tom, že je lesba, pak nemusíme ani chodit tak daleko. Vzpomeňme *Rok perel* (2000) Zuzany Brabcové. A název tohoto románu asociuje další počín, který by mohl být českým autofikčním titulem na export: *Rok kohouta* (2008) Terezy Boučkové. Nikdo ale tyto knihy dnes raději nevzpomene, neboť to by se potom všichni, co krátkozrace do nebe vychválili román Marka Torčíka, museli hanbou propadnout. Jak by mohl obstát třeba ve srovnání s *Houštínou* (1999) Václava Kahudy?

Nikdo ale tyto knihy dnes raději nepřipomíná, protože všichni, kdo vychválili román Marka Torčíka, by se hanbou propadli.

Jak by mohl obstát
proti *Houštině*
Václava Kahudy?

”

Téměř se zdá, že přinést ze zahraničí knihu, jež zapadá do dnešní módní autofikční módy, nevádí – jak již zmíněno, na zpoždění za světem jsme zvyklí. Ovšem připomenout, že to, co chválíme nyní, se nemůže rovnat tomu, co od českých spisovatelů vyšlo před lety – a o čem často nemáme už ani ponětí –, to by mohlo ohrozit dojem, že je na tom současný tuzemské písemnictví údajně skvěle.

Ano, tak křehký a nejistý je lesk dnešní tuzemské literatury... Ale abychom zas nekřivdili, že se chce vytěsnit vše nepohodlné, co by přinášelo nemilosrdné srovnání, dodejme, že v rámci České knižnice – již vydává opět brněnský Host – se chystá svazek věnovaný dílu Zuzany Brabcové, v němž nebude chybět ani *Rok perel*.

Českoslovenští dělníci

Pokud jsme v souvislosti s módními literárními proudy podotkli, že v druhém sledu nejde o to, přijít s něčím novým, ale naopak přijít s něčím podobným, jako je dílo, jež zaznamenalo nebyvalý úspěch, v případě autofikce se tento problém jeví hned dvojnásobný. Nejenže u dalších a dalších módně autofikčních textů nejde o to, přijít s něčím novým, ale při jejich samotném čtení si ani nejsme úplně jisti, zda se nám snaží ukázat, jak je/byl život autora/vypravěče/postavy výjimečný, či zda se nám naopak spíš snaží vsugerovat, že život autora/vypravěče/postavy je/byl stejný jako ten náš, běžný.

Když si odskočíme do jiného odvětví, každý hudební publicista vám dnes odrecituje, že nebyvalý úspěch zpěvačky Taylor Swiftové spočívá právě v tom, že se nesnaží ukázat, že je výjimečná, nýbrž přesně naopak, že je stejná jako ti, kdo ji poslouchají. Dělí je akorát maličkost: oni za to platí a ona to kasíruje. Na začátku ale většinou musí stát cosi autentického a nečekaného, kalkul naskočí až později, když je publikum na vaší straně. Víme přece, že ani v literatuře žádný vzoreček na bestseller neexistuje.

Nad prvními stránkami *Nejmenšího společného násobku* máme především dojem jisté plochosti, jako by finská spisovatelka skutečně toužila po tom, aby se její text dal vsunout pod každé dveře. Mírně: přinést vzpomínky, které má plus minus každý podobně, týkající se prázdné

nin a babičky a dědečka a toho, jestli jsme někomu (ne)půjčili tříkolku či kolo. Případně na hromadné sledování televize u těch, kdo ji už měli, těmi, kdo ji ještě neměli.

Pro české čtenáře však bude pozoruhodné, že holčičina rodina patřila k „rudým“, což si taky za války od „bílých“, jak známo, odnesli. Přeloženo: její otec pracuje pro Finsko-sovětskou společnost, jako by žádná zimní ani pokračovací válka nebyla. I proto holčička v jedné ze školek, které rychle střídá, dojde posměchu, neboť vůbec netuší, kdo je Ježíš, zato mají doma Leninovy spisy.

Její otec je svým sovětským příklonem natolik tendenční, že lživě vyznívá též jeho historika o hitlerovském teroru: „Táta líčí, jak jeden z pohánků zastavil židovského chlapce na ulici a požádal ho, aby odnesl na opačný konec města do továrny na výrobu uzenin dopis panu tomu a tomu. Aniž tušil cokoli zlého, proběhl kluk městem a předal list panu tomu a tomu. Pan ten a ten otevřel dopis, v němž se psalo: Nadělej z doručitele psaní klobázy, protože je to Žid.“ Babička si zas doma vylepí novinový snímek: „Českoslovenští dělníci v montérkách na něm do obřích košů sbírají hroznové víno.“

Ale ona je dospělá

Chtělo by se říct, že Pirkko Saisiová dobře ví, že veškeré rodinné historie – ohýbané velkými dějinami, především válkou – jsou daleko zajímavější než to, co se událo jí, zvláště když o tom její příbuzní mají tendenci pomlčet, nehistorkářit. Nejzbytečnější jsou pasáže, kde popisuje své sny. Nicméně vedle nich tu jsou přece jen též momenty, které se týkají onoho jedináčka, jenž by chtěl být jednou tátou, a které se zdají být nezapomenutelné. Například když se během představení zamiluje do jedné z účinkujících a hystericky po rodičích vyžaduje, aby se k nim dotýkala okamžitě přistěhovala: „„Ale ona je dospělá,“ řekne maminka opatrně. „Má vlastní život, drahousku.““

Pokud bylo podotknuto, že na počátku *Nejmenšího společného násobku* na nás působí především jeho plochost, pak to můžeme obrátit i v poklonu. Neboť autorka není tak pasivní, jak by se mohlo zdát. Nejenže mixuje přítomnost s minulostí tak, že to není nijak rušivé či iritující, ale taktéž o sobě mluví chvíli v ich-formě a hned zas v er-formě, což je v tomto případě funkční: naznačuje se tím odcizení od sebe samé, případně rozpouštění osobitosti v moři zvyků okolního světa.

Podobné je to s jedním opakujícím se detailem: finská spisovatelka má ve zvyku rozbíjet větu, začít ji v jednom odstavci a po řádkové proluce v ní pokračovat v odstavci dalším. Co by jindy mohlo působit jako otravný artistní naschvál, je tu zcela přirozené a pochopitelné. Z toho vidíme, že Pirkko Saisiová toho umí hodně, používá ovšem výhradně to, co právě potřebuje, co je pro její dílo přínosné.

Na konci *Nejmenšího společného násobku* samozřejmě čtenář rovněž přemýšlí, o čem asi budou pojednávat pokračování, jestli celou trilogii autorka utáhla a jestli je vůbec nutné další svazky číst. Zda opravdu *Nejmenší společný násobek* nemůže stát sám o sobě... Snad bude namísto hodnocení stačit, když dodáme, že až vyjdou zbývající díly *Helsinské trilogie*, jistě si na to, jak jsme četli *Nejmenší společný násobek*, vzpomeneme. Na to, jak se ta finská holčička sama sobě odcizuje, ale zároveň se postupně propracovává k tomu, aby se stala sama sebou. Jak jde opačným směrem a tím si jde na-proti.

KNIHA TÝDNE

Nejmenší společný násobek

Pirkko Saisio
V překladu Jitky Hanušové vydalo nakladatelství Host, Brno 2024.
200 stran.

PIRKKO
SAISIO

Nejmenší
společný násobek

Pirkko Saisiová, finská autorka tzv. Helsinské trilogie

FOTO X/@HELSINKI_AGENCY